

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XI

BELGRADE 1980.

GODIŠNJAK, knj. XVIII, Centar za balkanološka ispitivanja
Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine,
knj. 16, Sarajevo 1980.

Годишњак је периодична публикација Центра за балканолошка испитивања Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине. Први број изашао је 1956. године као издање Балканолошког института Научног друштва Босне и Херцеговине, и уредник је био тадашњи директор Института Хенрик Барић. *Годишњак* је, као и Институт, био окренут питањима интербалканских језичких односа, али је после друге књиге (1961. године, под уредништвом Миленка Филиповића) привремено престао да излази, када је и Институт престао с радом. Године 1962, под руководством Алојза Бенца основан је Центар за балканолошка испитивања Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине и *Годишњак* је поново успостављен, а нова, трећа књига појавила се 1965. године, од када *Годишњак* редовно излази. Програмска оријентација Центра је проучавање живота, језика и културе старобалканских народа и њиховог удела у етногенези каснијих балканских народа, тако да *Годишњак* доноси прилоге из археологије, лингвистике, етнологије и других сродних области. Главни уредник *Годишњака* је Алојз Бенац, председник Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине.

Нова, XVIII књига *Годишњака* доноси неколико тематски одабраних текстова из археологије (Боривоја Човића и Шиме Батовића) и старе историје балканских народа (Влобимјежа Пајаковског и Радослава Катичића), као и радове из области лингвистике (Идриза Ајетија) и етнологије (Николе Пантелића).

Археолошки радови у *Годишњаку* чине доста јединствену тематску целину и у широком распону обрађују гвоздено и бронзано доба западног Балкана. Чланци Б. Човића о раном и средњем бронзаном добу и Ш. Батовића о позном бронзаном добу истог региона међусобно се допуњају својим темама и проблематиком и

стварају целовиту слику о бронзаном добу источног Јадрана.

У своме чланку *La prima e media eta del bronzo sulle coste orientali dell'Adriatico e suo retroterra* (Рано и средње бронзано доба на источној обали Јадрана и у његовом залеђу) Б. Човић нас упознаје с историјатом и степеном истражености бронзаног доба источног Јадрана. Протумачен је однос енеолотских, прилично слабо истражених култура, и културе раног бронзаног доба, чији су носиоци, по ауторовом мишљењу, морали бити нов етнички елеменат на овом подручју. Културу раног и средњег бронзаног доба, по Човићу, карактеришу нова утврђена насеља на тешко приступачним местима, сточарство као доминантан облик привређивања и сахрањивање мртвих под тумулима. Посебно је обрађена тзв. цетинска група, која је, мада још увек изолована, најбоље истражена група раног и средњег бронзаног доба источног Јадрана.

Прилог Ш. Бетовића *L'eta del bronzo recente sulla costa orientale dell'Adriatico* (Касно бронзано доба на источном јадранском приморју) надозвучје се на претходни Човићев текст. Аутор приказује културе позног бронзаног доба на источном Јадрану „од Истре до Албаније“. Позно бронзано доба овог подручја Батовић види као једну хронолошки и културно изоловану целину која не следи директне традиције средњег бронзаног доба и која ће бити срушена бурним историјским догађајима, сеобом Urnenfelder културе, чија је појава означила крај бронзаног доба.

Аутор дели територију источног Јадрана на четири групе у приморју и једну у залеђу Јадрана. Прва група је у Истри, друга „на каснијем подручју Либуерна“, трећа на „каснијем подручју Делмата“, четврта на јужном приморју, док је пета у Лици, на територији коју ће касније настањивати Јаподи. Ове културне групе међусобно су сродне и са сличном ма-

теријалном културом иако постоје и извесне локалне особености и разлике. У оквиру група III. Батовић даје темељну анализу насеља, начина сахрањивања, остава и покретног археолошког материјала. Посебно се истиче утицај балканско-панонске сеобе на аутохтону културу позног бронзаног доба источног Јадрана, који се огледа у промени начина сахрањивања, напуштању старих насеља и подизању нових на тешко приступачним местима, као и у појави већег броја остава, што је увек поуздано сведочанство о немирним временима. Анализа покретног археолошког материјала, посебно металних предмета, међу којима је највећа пажња посвећена фибулама, такође потврђује јак утицај Urnenfelder културе и зрачење западнобалканског комплекса. Томе треба додати и појачане везе с Италијом, које ће се, по мишљењу аутора, тек проширити у наредном, гвозденом добру пресељавањем неких илирских племена на Апенинско полуострво.

Као и претходни Човићев рад текст III. Батовића богато је и систематски илустрован, а приложена је и карта са списком налазишта.

У археолошке теме *Годишњака спада* и други, посебно значајан прилог Б. Човића *Почеци металургије жељеза на северозападном Балкану*. Полазећи од поставке да самостална производња гвожђа означава прави почетак гвозденог доба у тој области, Човић не само да разматра питања почетака сидрургије северозападног Балкана, већ задира и у проблеме периодизације бронзаног и гвозденог доба. Он систематизује постојеће теорије о почецима прераде гвожђа на Балкану. Осврће се на Мерхартову (Merhart) тезу о аутохтоном и доста раном (XI век пне.) настанку сидрургије на датом подручју, коју су доцније разрадили Фолтини (Foltiny) и Кимиг (Kimmig) и која у науци има доста присталица. По Кимигу, носиоци ране металургије гвожђа били су они народи који су разорили микенску и хетитску државу. Овој теорији супротставља се друга, чији је заступник Снод-

грас (Snodgrass), а која оспорава значај западно-балканских и средњоевропских радионица гвожђа, истичући да је у Грчкој металургија гвожђа почела раније. Трећа теза почетке сидрургије везује за такозвани тракокимерски продор, који се одиграо током VIII века, што би значило да се аутохтона металургија гвожђа развила тек након овог периода.

Супротстављајући овим теоријама археолошке налазе са северо-западног Балкана, Б. Човић је дошао до занимљивих резултата. Нарочиту пажњу посветио је налазима гвоздене згуре као *документацији првога реда*, као и налазима гвожђа у гробовима. Истичући да је погребни ритуал традиционално конзервативан и да тешко прихвата новине, Човић гвоздене прилоге у гробовима узима као доказе развијене и опште прихваћене сидрургије. На основу ових налаза, као и на основу остава и других новијих истраживања праисторијских насеља, аутор је дошао до закључка да се почетак сидрургије на северозападном Балкану може везати за период IX и VIII века. Тиме се коригују високи датуми Мерхарта, Фолтинија и Кимига и доводи се у питање теза о тракокимерском импулсу на развој сидрургије. Аутору се најприхватљивијом чини теорија о постепеном преношењу металургије гвожђа из Мале Азије на Балкан, с тим што би се донекле смањило временски размак у Снодграсовој хронологији између раних егејских и доцнијих севернобалканских датума о почецима сидрургије. Овај рад Б. Човића утолико је значајнији што поред археолошки аргументоване расправе о почецима металургије гвожђа на северозападном Балкану даје и нову основу за утврђивање културно и хронолошки осетљиве границе између бронзаног и гвозденог доба на подручју Балкана.

Чланак Владимира Лековића *Прилог проучавању културе гвозденог доба у Црној Гори* тематски се укључује у круг археолошких тема *Годишњака*. Аутор обрађује неколико примерака гвозденог оружја из збирке Историј-

ског музеја СР Црне Горе са Цетиња и датира их као гробне прилоге старијег гвозденог доба, чиме их доводи у хронолошку везу с фазом Гласинац IVc (625—500 пне.).

Обимни рад Влобимјежа Пајаковског (Włodzimirz Pająkowski) из Познања *Wer waren Illirii proprie dicti und wo siedelte man sie an? (Ko су били Illirii proprie dicti и где су били настањени)* изазваће, без сумње, живо занимање у круговима археолога и историчара старог века. Рад је подељен у два дела: у првом се даје историографија проблема, а у другом проблем илирске територије и територије њихових суседа. Занимање ће свакако бити подстакнуто ставовима Пајаковског о територијама које су насељавала разна илirsка племена, тим пре што се према двема (понешто нејасним) приложеним картама може видети да се нека илirsка племена јављају више пута и на сасвим различитим местима.

Инструктиван је чланак Р. Катичића *Проучавање старог Балкана и национална повјест данашњих балканских народа*. Однос палеобалканистике и модерне националне историје балканских народа представља озбиљан научни проблем и често је био повод за

разне несугласице. Катичић се залаже за разумевање историјске перспективе и свих промена које она носи. Међународна сарадња Центра за балканолошка испитивања у Сарајеву, по мишљењу Катичића, један је од најбољих путева да се односи палеобалканских и данашњих балканских народа сагледају у њиховој пуној ширини и многозначности и у њиховом културном и историјском динамизму.

Од осталих текстова у овој књизи Годишњака треба скренути пажњу на рад И. Ајетија *Нека питања из историје арбанашког језика у светлу балканистике*, као и на чланак Н. Пантелића *Традиционални елементи друштвене организације у североисточној и делу централне Србије*. У приказима објављен је прилог Милутина Гарашанина *L'historiographie yougoslave sur l'Etat illyrien (Југословенска историографија о илirsкој држави)*, писан поводом чланка Али Хадрија у књизи IV, едиције *Iliria* (Tirana, 1976), коју издаје Академија наука Народне Републике Албаније. У хроници је објављен извештај Едине Алирејсовић о резултатима истраживања извршених за Центар за балканолошка испитивања у Сарајеву током 1978. године.

Александар Палавестра

ОНОМАТОЛОШКИ ПРИЛОЗИ

књ. I. (Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику), Београд 1979, 6 [непаг.] + 420 стр.

Пред нама је прва свеска *Ономастолошких прилога*, публикације коју је покренула Српска академија наука и уметности, односно њен Одбор за ономастику. Из уводника (*Уместо предговора*) Ф. Палазоглу, члана Уређивачког одбора књиге, читалац сазнаје да је први број часописа посвећен успомени академика М. Будимира, оснивача и првог председника Одбора, иницијатора за покретање ове публикације, научника којем *Ономастолошки прилози* дугују и своје име. У језгровитом осврту на Бу-

димиров научни пут проф. Палазоглу са пуно пијетета и поштовања указује на широк опус нашег великог индоевропеисте, балканолога и ономастичара, чији радови „фасцинирају ерудицијом, оштроумношћу, критичношћу и егзактношћу примењене методе...”. Будимир је, између осталог, као ретко ко осећао вредност ономастичке грађе за језичка, и не само језичка, испитивања, те није случајно баш од њега потекао предлог за оснивање *Прилога*, у којима ће се наћи простор за објав-